

Den Haag

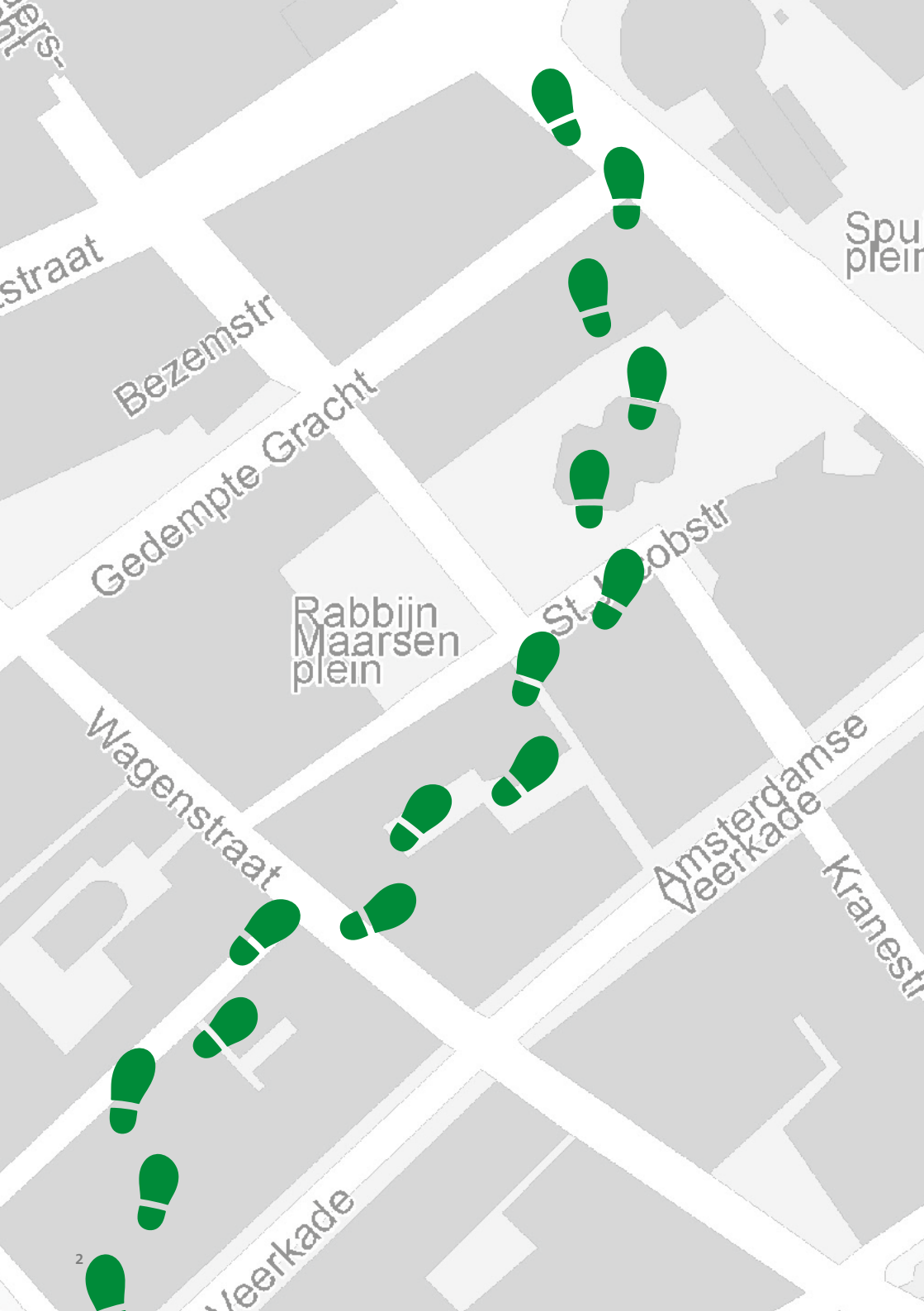
Haags Gemeentearchief

DE BUURT *SPREEKT*

WANDELING DOOR 'DE VERDWENEN JOODSE BUURT'
IN DEN HAAG

TURN OVER
FOR ENGLISH

DE BUURT

Begrensd door Spui en Wagenstraat
waar tussen sjoel en Nieuwe Kerk
Spinoza's geest zich voelen laat,
vindt men de Buurt, als een verlaten zerk.

Nooit echt het mooiste stuk Den Haag.
Al dwalend vormt het beeld zich vaag
dat zich als film aan mij ontrolt
en tot herinneringen stolt:
volk, paarden, wagens, kleine nering
met gotspe, mazzel, maar ook ontbering.
Ten leste onteerd, haar ziel gemold,
tot stille leegte uitgehold.
Ik wist dat het slechts een verkeersbord was;
toch schrok ik hevig toen ik las:
'Wie hier parkeert, wordt weggesleept'.

De synagoge is nu moskee.
Ik keek vandaag naar de t.v.
en las de kranten, en begreep 't.

Greetje van der Harst-de Leeuwe
2 juni 1996

DE BUURT SPREEKT

Voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog kende Den Haag, en met name het centrum van de stad, een bloeiende en levendige Joodse buurt. Er waren veel winkels met Joodse eigenaren, scholen met veel Joodse leerlingen en synagogen ('sjoels') in de stad, die alle gericht waren op de ca. 17.000 Joodse inwoners die Den Haag toen telde. Tijdens de wandeling 'De Buurt Spreekt' wordt u, al dan niet met audiobegeleiding, geleid langs een aantal specifiek historische herinneringsplekken uit het vooroorlogse Joods Den Haag.

Deze wandeling begint bij de maquette van de Joodse buurt in het Atrium van het Haagse stadhuis en voert u langs tal van locaties en gebouwen naar het monument op het Rabbijn Maarsenplein. Dit monument werd in 2018 onthuld ter nagedachtenis aan de 14.000 mannen, vrouwen en kinderen die in de oorlog weggevoerd en grotendeels vermoord zijn in de naziconcentratiekampen.

Met behulp van dit boekje en de audiotour wordt de Joods Haagse historie aan u verteld. Een geschiedenis vol bijzondere, ontroerende en aangrijpende verhalen die een helder beeld van 'De Buurt' schetsen. Bij een ieder die zich in deze geschiedenis wil verdiepen, bevelen wij 'De Buurt Spreekt' van harte aan.

*Haags Gemeentearchief
en Stichting Joods Erfgoed Den Haag*

Mobiele app

De wandeling met audio en meer beeldmateriaal op uw smartphone?

Scan de QR-code! U komt dan op de website van IZI.Travel terecht.

Kies daar voor 'Open in app'.

De tour is zowel in het Nederlands als in het Engels beschikbaar.

Stappenplan:

- 1 De tour is beschikbaar voor Windows, Apple en Android.
- 2 Scan de QR-code of browse naar izi.travel/nl/2dc2-de-buurt-spreekt/nl
- 3 Kies voor 'Open in de app'.
- 4 Uw telefoon controleert of de IZI.travel-app al aanwezig is. Is dat niet het geval, dan wordt gevraagd of u hem wilt installeren.
- 5 Start de app en geef toestemming om de locatie van het apparaat te gebruiken.
- 6 Kies op het startscherm voor 'In de Buurt'. Bevindt u zich in of vlakbij de Joodse buurt van Den Haag, dan zal de wandeling zich bovenin de lijst bevinden. Anders zoekt u op 'De Buurt spreekt' om naar de wandeling te gaan.

Maquette 'de verdwenen Joodse buurt'

1

START DE AUDIOTOUR IN HET ATRIUM VAN HET STADHUIS BIJ DE MAQUETTE 'DE VERDWENEN JOODSE BUURT'.

MAQUETTE 'DE VERDWENEN JOODSE BUURT'

Driehonderd jaar geleden vluchtten groepen Joden uit Oost-Europa naar Nederland. Straatarme mensen die gingen wonen in de armste wijk van Den Haag, bij de oude haven. De huizen, vaak waren het krotten, waren gebouwd op drassige grond. De muren waren vochtig, de woningen verzakten. Regelmatig brak er cholera uit, een dodelijke ziekte. Op deze maquette zie je hoe de Buurt er tweehonderd jaar geleden uitzag. De Joodse buurtbewoners leefden vooral van straathandel. Ze spraken Jiddisch, middeleeuws Duits gemengd met Hebreeuws, dat eeuwenlang standhield onder de Joodse bevolking.

In de loop der tijd verbeterde het lot van deze arme mensen langzaam. De inwoners richtten in 'de Buurt', zoals hun buurt genoemd werd, gebedshuizen, schooltjes en winkels in. Driehonderd jaar lang leefden deze Joden in Den Haag in veiligheid. Tot de nazi's in 1940 Nederland binnenvielen en 14.000 van de 17.000 Joodse inwoners van Den Haag deporteerden. De Buurt is veranderd. Er wonen nu andere mensen. De synagoge is moskee geworden. Maar wij brengen je terug naar 'de verdwenen Joodse buurt'.

Hoek Spui/Gedempte Gracht, 1967

2

VERLAAT HET STADHUIS EN STEEK HET SPUI RECHT OVER NAAR HET HOEKHUIS OP DE GEDEMPTE GRACHT, HUISNUMMER 683. VROEGER WOONDE HIER ALEXANDER POLAK.

WOONHUIS ALEXANDER POLAK

In de lente van 1656 zeilde een Pools schip de haven van Amsterdam binnen. Aan boord waren Joodse vluchtelingen op de vlucht voor oorlog en vervolgingen. De Amsterdamse Joden vingden hun Oost-Joodse geloofsgenoten op. Onder deze vluchtelingen was Züsskind Pos. Pos vestigde zich in Den Haag in een woning aan de rand van de Buurt. Hij was arm, maar al spoedig werd hij officieel Haags burger. Vanaf dat moment was zijn naam Alexander Polak. Als burger mocht hij lid worden van het winkeliersgilde. Slechts weinig Joden kregen toegang tot de gilden.

De meesten waren gedwongen de kost op andere manieren te verdienen, zoals in de straathandel. Polak opende een winkel in katoen en zijde op het Spui. Polak's grote verdienste is dat hij een Joodse begraafplaats stichtte. Voor de godsdienstbeoefening van Joden zijn twee zaken belangrijk:

- dat zij koosjer kunnen eten en
- dat zij hun doden kunnen begraven in een graf dat nooit geruimd wordt.

Polak werd in 1697 begraven op zijn eigen begraafplaats aan de Scheveningseweg. Zijn graf kun je daar nog vinden.

St. Jacobstraat 77. Israëlitisch Oudemannen- en vrouwenhuis (1910)

3

LOOP TERUG VIA HET SPUI LANGS DE NIEUWE KERK. RECHTSAF DE ST. JACOBSTRAAT IN TOT DE INGANG VAN DE PARKEERGARAGE. HIER STOND VROEGER SALOMO'S TEMPEL.

SALOMO'S TEMPEL

De Poolse vluchteling Abraham Boas, handelaar in juwelen, kocht in 1696 een groot pand in de St. Jacobstraat. Het huis was zo groot dat Abraham een ruimte verhuurde als huissynagoge met de naam Salomo's Tempel. In 1722 kwam er een splinternieuwe synagoge aan de Voldersgracht. De familie Boas was daar niet echt blij mee. Ze raakten hun huurders kwijt. Zoon Tobias had echter een zeer groot gezin met vijftien kinderen en dan komt zo'n huis van pas! Tobias was een succesvol bankier. Als hij op reis ging, nam hij zijn eigen slachter mee!

Zo kon hij ook onderweg koosjer eten, in overeenstemming met de Joodse spijswetten. Het huis bleef nog jaren in bezit van de familie. In 1839 schonk een achterkleinzoon van Tobias het pand ten slotte aan een stichting die er een bejaardenhuis vestigde. In 1841 woonden 35 bejaarde Joodse mannen en vrouwen in het huis. Het was het eerste Joodse bejaardentehuis in Den Haag.

Een feestelijk gedekte tafel voor de maaltijd op Sederavond van Pesach

4

GA VERDER TOT DE POORT VAN HUISNUMMER 10 AAN DE RECHTERKANT. HIERNAAST STOND VROEGER DE MATSEFABRIEK.

MATSEFABRIEK

Joden eten matses tijdens Pesach, het feest dat herinnert aan de uittocht uit Egypte. Mozes leidde zijn volk uit de slavernij en bracht hen naar het beloofde land. In grote haast uit Egypte vertrokken, aten zij onderweg brood, waarvan het deeg geen tijd kreeg om te rijzen. Als Pesach wordt gevierd, is er geen kruimeltje gewoon brood te vinden in een Joods huis. Wel matses, plat brood dat niet gerezen is. Het pand dat op deze plaats heeft gestaan werd in 1912 ingericht als matsefabriek. De fabriek werkte alleen rond Pesach. De weken voor Pesach werd er hard gewerkt door de bakkers. Zij zorgden ervoor dat alle Joodse

inwoners van Den Haag matses konden kopen. Matses bakken was toen handwerk. Het moest snel gebeuren, want het deeg mocht niet rijzen. De bakkers rollen het deeg uit over een tafel met een stalen blad. De deegrol heeft korte penntjes die gaatjes in het deeg prikken. Uit die gaatjes ontsnapt de stoom tijdens het bakken. Die gaatjes voorkomen dat het deeg gaat rijzen. Matses koop je nu ook bij de supermarkt.

Grote Synagoge (1844)

5

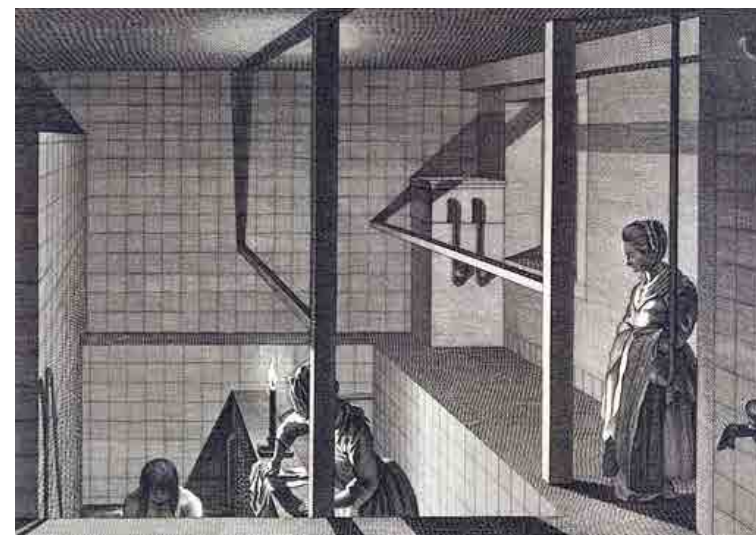

LOOP VERDER TOT DE WAGENSTRAAT. STEEK OVER NAAR DE MOSKEE ACHTER HET HEK BIJ HUISNUMMER 103. DIT GEBEDSHUIS DIENDE TOT 1974 ALS DE GROTE SYNAGOGUE.

GROTE SYNAGOGUE

De huidige Aksa Moskee was vroeger de Grote Synagoge, 130 jaar lang – van 1844 tot 1974 – bezochten Joden deze synagoge. Het Joodse gebedshuis heeft een bewogen geschiedenis. Honderd jaar lang waren er diensten, werden er feesten gevierd, Joodse huwelijken gesloten en lief en leed gedeeld. Het was wel een deftige synagoge, en niet iedereen uit de Buurt voelde zich er thuis. De synagoge is gebouwd in een Griekse, tempelachtige stijl. Er zijn twee woonhuisjes in de Wagenstraat afgebroken om de toegang vrij te maken tot de synagoge.

De nazi's maakten in 1940 abrupt een eind aan de glorie van dit prachtige gebouw uit 1844. Na de oorlog was de synagoge veel te ruim voor de uitgedunde Joodse gemeenschap. Nu hebben Turkse moslims er hun moskee.

Vrouw in ritueel bad, kopegravure (1783)

6

HET HUIS RECHTS NAAST HET HEK OP HUISNUMMER 101 WAS HET MIKWE, HET RITUEEL BAD.

MIKWE

Het huis, direct rechts bij de ingang, was vroeger het 'mikwe': het ritueel bad. Bij veel synagogen is een mikwe. Zo'n bad wordt deels gevuld met levend water: in ons land is dat regenwater. Het mikwe wordt gebruikt door vrouwen na hun menstruatie. Volgens de Joodse voorschriften zijn vrouwen tijdens de menstruatie en zeven dagen daarna onrein. Onrein betekent hier niet vies of vuil, maar de vrouw mag dan helemaal geen lichamelijk contact met haar man hebben. Zeven dagen na haar menstruatie baadt de Joodse vrouw in het mikwe. Zij dompelt zichzelf volledig onder in het water.

Na dit bad wordt zij weer als rein gezien en kan zij weer vrijen met haar man. Zeker voor de huwelijksdag gaat de bruid naar het mikwe. Nu denk je misschien dat seks in het Jodendom allerlei beperkingen heeft. Het tegendeel is waar, seks in het huwelijk is voor Joden een heilige plicht, waar je ook plezier aan kunt beleven.

7

LOOP TERUG IN DE WAGENSTRAAT TOT DE STILLE VEERKADE.
STEEK OVER EN GA NAAR HUISNUMMER 16. IN DIT HUIS BEVOND
ZICH EEN OOST-JOODSE SJOEL.

Sjofarblazer (1912), een hoorn gebruikt in de Joodse eredienst

OOST-JOODSE SJOEL

In de twintigste eeuw kwamen opnieuw Joodse vluchtelingen naar Nederland. Oost-Joden werden zij genoemd, omdat ze uit Polen en Rusland komen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vestigde zich een groepje vluchtelingen op Scheveningen. Na de Eerste Wereldoorlog kwamen Oost-Joodse vluchtelingen ook naar de Buurt. Al deze kleine groepen leefden volgens de Joodse regels. Maar zij hadden ook hun eigen gewoontes, spraken hun eigen taal of dialect en hadden hun eigen groepsbanden. De synagogen in Den Haag vonden zij te deftig, te Hollands en te groot.

Ze moeten zich er als een kat in een vreemd pakhuis hebben gevoeld. Daarom stichtten zij hun eigen sjoeltjes, als gebedsruimte en schooltje. Het woord sjoel is afgeleid van het Duitse woord Schule, dat 'school' betekent. Hier op de Stille Veerkade 16 kwam in 1936 een oost-Joodse gebedsruimte met een thora-schooltje. 'Tiferes Jisroëll' heette het. Het was aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. Dit pand kreeg toen opnieuw een Joodse bestemming al was het van zeer korte duur. Het gebouw werd na de oorlog tot 1965 weer in gebruik genomen als sjoeltje.

8

GA VERDER NAAR HUISNUMMER 20.
DIT HUIS WAS VROEGER ALS EERSTE JOODSE WEESHUIS INGERICHT.

Straatafbeelding Gedempte Gracht (1915)

WEESHUIS STILLE VEERKADE

Tsedaka! Een daadkrachtig woord. Tsedaka betekent dat de sterken opkomen voor de zwakken. Dat is een Joodse plicht. Of je het goed vindt of niet: je zorgt voor een ander. Daar zeur je niet over. Goede daden daar komt het op aan. Tsedaka betekent meestal dat je geld schenkt, maar er zijn natuurlijk ook mensen die andere daden stellen. Rabbijn Berenstein was iemand die zonder aarzelen voor iemand opkwam. Een daadkrachtig en rechtvaardig man. Voor de jeugd in de Buurt stichtte hij dit weeshuis. Van 1850 tot 1871 verzorgde het echtpaar Oppenheim elf Joodse weeskinderen in dit huis: zes jongens en vijf meisjes.

Daarbij waren David en Salomon Huisman, die binnen één maand hun ouders en zusje hadden verloren aan de cholera. Vies, stilstaand water veroorzaakt deze dodelijk ziekte. Dertig jaar heeft dit weeshuis dienst gedaan. Het was daarna helaas te klein geworden. De kinderen verhuisden naar de Raamstraat, waar plaats was voor dertig Joodse kinderen.

Opperrabbin B.S. Berenstein

9

LOOP VERDER NAAR HUISNUMMER 24. HIER WOONDE 'REBBE BEER', OPPERRABIJN BERENSTEIN VAN DEN HAAG.

WOONHUIS OPPERRABIJN BERENSTEIN

Rebbe Beer hield van de Buurt en de Buurt hield van hem. Eigenlijk moest je officieel zeggen rabbijn Berisch Samuel Berenstein. Maar de buurtbewoners noemden hem goedmoedig Rebbe Beer. Rebbe is Jiddisch: middeleeuws Duits vermengd met Hebreeuwse woorden. Het was de taal van de Buurt. Rebbe Beer was godsdienstig leider van de Joodse gemeente.

Een rabbijn geeft uitleg over de thora in de synagoge en is aanwezig bij de belangrijke momenten in het Joodse leven. Rebbe Beer was opperrabbin van Den Haag. Maar hij woonde niet zoals veel andere rabbijnen in een deftig huis, maar in dit gewone huis

midden in de Buurt. Hij was betrokken bij zijn mensen, 45 jaar lang, van 1848 tot 1893. Rebbe Beer was iemand die snel en behoorlijk boos kon worden. Maar hij was oprecht en stond altijd klaar voor zijn mensen en vooral voor de kinderen die zijn hulp nodig hadden.

Administratiegebouw met sjoel (1930)

10

GA VERDER TOT DE PAVILJOENSGRACHT. GA NAAR RECHTS EN VERVOLGENS WEER RECHTS, DE NIEUWE MOLSTRAAT IN. OP HUISNUMMER 15A T/M 21P STOND DE BUURTSJOEL.

BUURTSJOEL

De Grote Synagoge was ondanks zijn naam al voor 1900 te klein voor de groeiende Joodse gemeenschap. Bovendien vonden veel echte buurtbewoners de Grote Synagoge veel te chic. Zij voelden zich veel meer thuis in een kleine sjoel. Een sjoel waar je je niet deftig hoefde aan te kleden. Zo'n sjoel kwam er in de Nieuwe Molstraat. Er is wel lang over vergaderd. Want eerst moest er in de Grote Synagoge een nieuwe galerij voor het zangkoor gebouwd worden. Daarmee werd de Grote Synagoge alleen maar nog deftiger. De arme mensen uit de Buurt konden daar niet eens een zitplaats betalen! Maar er moest in 1925 ook een

nieuw administratiegebouw komen voor de Joodse gemeenschap. Daar was uiteindelijk ook plaats voor een kleine sjoel, dit was de Tweede Synagoge in de Nieuwe Molstraat. De Buurt had weer zijn eigen gezellige sjoel! Een sjoel waar je zo in en uit kon lopen zonder je eerst in je beste kleren te steken. In 1938 werd deze synagoge een jeugdsjoel. Veel Joodse kinderen hebben elkaar daar ontmoet.

Paviljoensgracht (1979)

11

LOOP TERUG EN STEEK OVER NAAR PAVILJOENSGRACHT HUISNUMMER 31. HIER WAS VROEGER HET JOODS TEHUIS. OP DE GEVEL IS EEN PLAQUETTE BEVESTIGD.

PLAQUETTE PAVILJOENSGRACHT

Als je de plaquette gelezen hebt, weet je dat vanaf deze plaats in de Tweede Wereldoorlog de Haagse Joden zijn gedeporteerd door de nazi's. Van 1913 tot 1943 was hier het 'Joodsch Tehuis'. Dat was een soort naschoolse opvang voor de Joodse kinderen uit de Buurt. Dat ging vroeger heel anders dan nu. De kinderen leerden er allerlei 'nuttige' dingen, zoals boekhouden en borduren. Eigenlijk wilde men de kinderen, vooral de meisjes, van de straat houden, want op straat kwam niets goeds van je terecht. In de Tweede Wereldoorlog verzamelden de nazi's de Joodse bewoners van Den Haag eerst hier in het voormalige

Joodsch Tehuis. Lopend of met tram 13 vertrokken zij vervolgens naar station Hollands Spoor. Met de trein ging het naar Westerbork in Drenthe. Elke dinsdag vertrok van Westerbork een volgepakte trein naar de vernietigingskampen. Daar werden van de 14.000 gedeporteerde Haagse Joden, meer dan 12.000 vermoord. Meer dan 12.000 moorden!

12

LOOP DOOR TOT DE HERDERSTRAAT. STEEK OVER NAAR DE GEDEMPTE BURG WAL. GA METEEN LINKSAF NAAR RAAMSTRAAT HUISNUMMER 45. DIT WAS EEN WEESHUIS.

WEESHUIS RAAMSTRAAT

Achter deze prachtige gevel bevond zich ooit een Joods weeshuis. Het weeshuis werd geopend in 1880 en was tot 1931 in gebruik. Er was plaats voor dertig weeskinderen. Zij werden er streng opgevoed en moesten speciale kleding dragen. Zo zag iedereen op straat, dat je een wees was. Dat was natuurlijk pijnlijk voor de kinderen. 'Ach, een weeskind', hebben voorbijgangers vast gedacht. De kans dat één van je ouders of zelfs allebei je ouders al vroeg in je leven overleden, was in de negentiende eeuw veel groter dan nu. Veel ziektes die we nu kunnen genezen, waren toen dodelijk.

De hygiëne in de Buurt was zo slecht, dat er ziektes als cholera uitbraken. Toiletten waren er niet. De beerputten loosden direct op de gracht. Er hing vaak een ondraaglijke stank. In 1888 werd een kanaal naar zee gemaakt om het vuile water te lozen. Pas in die tijd legde de gemeente riolering aan.

Poppen met weeshuiskleding

Thorarol-mantels (1675-1727), Thorarol-kronen (1775) en siertorens (ca. 1700)

13

GA TERUG NAAR DE GEDEMPTE BURG WAL EN LOOP DOOR NAAR DE GEDEMPTE GRACHT 80. HIER ACHTER STOND DE SCHUIJSJOEL VOLDERSGRACHT.

SJOEL VOLDERSGRACHT

De eerste Joden die zich in de stad vestigden, kwamen thuis in groepjes bijeen voor gebed en onderwijs. Zo was er ooit een huissjoel in een herberg aan de Bierkade. De eigenaar gaf er godsdienstles. Hoogduitse Joden noemen een synagoge een sjoel; het is vooral een plaats om te leren. In 1723 kwam er een echte synagoge achter de Voldersgracht. Via een poortje kwam je bij de synagoge, die achter de huizen stond. Het was een 'schuilsjoel', want hoewel Joden officieel werden getolereerd, mochten ze geen zichtbare synagogen gebruiken. De sjoel heeft hier tot 1844 bestaan. Hij stond midden in de Buurt.

Het was een echte sjoel en je kon er gemakkelijk even binnenlopen. Deze sjoel heeft ruim honderd jaar dienst gedaan als gebedshuis.

Openbare school A (1956)

14

LOOP IETS TERUG EN GA LINKSAF DE BEZEMSTRAAT IN TOT DE KERKMUUR LINKS. AAN DE OVERKANT STOND EEN SCHOOLGEBOUW MET EEN SPEELPLAATS.

SCHOOL A & JOODS KINDERMONUMENT

Het plein met de bomen was vroeger een schoolplein. De drie openbare scholen rond dit plein hadden de namen A, B en C. School A in de Bezemstraat was een openbare basisschool voor uitsluitend Joodse kinderen. Behalve de gewone schoolvakken kregen de kinderen er les over het Jodendom en leerden ze er Hebreeuws. Joodse kinderen mochten in Den Haag en Voorburg tijdens de Tweede Wereldoorlog niet meer naar hun eigen basisschool. Zij moesten tot 1943 allemaal naar de Joodse school in de Bezemstraat voordat ze werden gedeporteerd naar concentratiekampen. Midden op het plein staat het

Joods Kindermonument. Het herinnert eraan dat in de Tweede Wereldoorlog meer dan 2.000 Haagse Roma-, Sinti- en Joodse kinderen door de nazi's zijn vermoord. Dit bijzondere monument is een speeltoestel, met zes trappen of ladders, die lijken op opgestapelde stoelen. Het zijn lege stoelen, omdat deze kinderen er niet meer zijn. Het idee van de ontwerpers, dat je via de stoelen als een soort ladder omhoog klimt naar de hemel, naar de kinderen toe. Op de stoelen zijn de voornamen en de leeftijden vermeld van 400 vermoorde kinderen.

Joods herdenkingsmonument (2018)

15

BIJ DE OUDE MUUR VAN DE NIEUWE KERK AAN HET RABBIJN MAARSENPLEIN STAAT HET JOODS HERDENKINGSMONUMENT. TEGEN DE MUUR IS EEN KLEINE MARMEREN STEEN BEVESTIGD TER NAGEDACHTENIS AAN IR. I.B. VAN CREVELD

JOODS HERDENKINGSMONUMENT & DE GESCHIEDENIS VAN DE JOODSE BUURT

Sinds 2018 staat op het Rabbijn Maarsenplein het Joods Herdenkingsmonument ter nagedachtenis aan de Joodse nazislachtoffers. Beeldhouwer Dick Stins ontwierp in 1967 een Davidsster met daarin vier wanhopige mensen. De Davidsster hing eerst aan de Gedempte Gracht. Hij is door kunstenaar Anat Ratzabi opgenomen in het nieuwe monument uit 2018. De koffers symboliseren de gedeporteerde Joodse inwoners van Den Haag. De zes zitplaatsen staan voor zes miljoen vermoorde Joden en op iedere zitplaats staat aan beide kanten het symbool van een van de twaalf stammen van Israël. Aan de rechterkant zien we

een replica van de plaquette 'Rachel weent'. Het origineel hing vroeger in de school aan de Laan 5 in Den Haag en is tegenwoordig in het Museon te vinden. Het was een initiatief van leerlingen en oud-leerlingen ter nagedachtenis aan de ruim 100 Joodse leerlingen van hun Mulo, die tijdens de bezetting zijn weggevoerd en vermoord. I.B. van Creveld (1921-2004) heeft de geschiedenis van de Joodse buurt en het Joodse leven in zijn boeken beschreven. Hij zorgde ervoor dat het plein werd vernoemd naar Rabbijn Maarsen en dat de maquette van de Buurt in het stadhuis werd geplaatst.

Colofon

Dit is een uitgave van
Haags Gemeentearchief
Spui 68
2511 BT Den Haag
haagsgemeentearchief@denhaag.nl
haagsgemeentearchief.nl

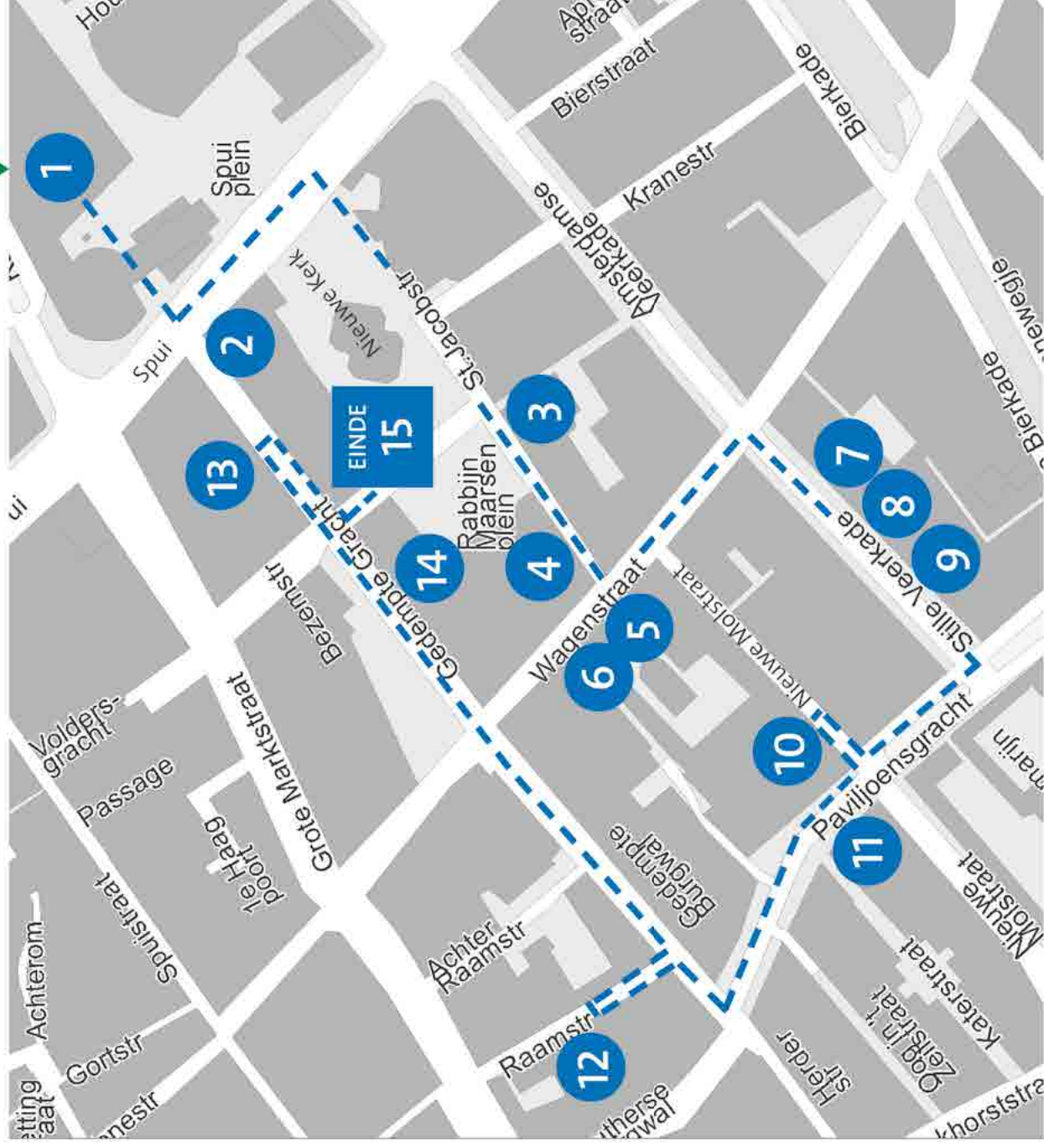
Gewijzigde herdruk

Samenwerkingspartner Stichting Joods Erfgoed Den Haag
Tekst Max Dohle en Haags Gemeentearchief
Samenstelling en eindredactie Haags Gemeentearchief
Beeldmateriaal
Collectie Joods Historisch Museum
pagina 7,9,10, 16, 13(engelse versie)
Collectie Haags Gemeentearchief
pagina 5, 6, 8, 11, 12, 13, 14, 15, 17, engelse versie pagina 4, 5, 6, 9, 8
Nationaal Archief/Spaarnestad Photo pagina 7(engelse versie)
Corien Glaudemans pagina 4, 18, 17(engelse versie)
Cees Verkerk pagina 18(engelse versie)
Plaquettes Guisse Natuursteen bv
Audio Lucie van Stuyvenberg (Nederlands) en Ted Young (Engels)

April 2025

De Wandeling | The Walk

START
STADHUIS

1	Maquette 'de verdwenen Joodse buurt'	9	Woonhuis opperrabbin Berenstein
2	Woonhuis Alexander Polak	10	Buurtsjoel
3	Salomo's Tempel	11	Plaquette Paviljoensgracht
4	Matsefabriek	12	Weeshuis Raamstraat
5	Grote Synagoge	13	Sjoel Voldersgracht
6	Mikwe	14	School A en Joods Kindermonument
7	Oost-Joodse sjoel	15	Joods Herdenkingsmonument
8	Weeshuis Stille Veerkade		